

CONTRIBUȚII LA STUDIUL METROLOGIEI PONDERALE A ORAȘULUI CALLATIS

DE
OCTAVIAN ILIESCU

În ultima sa lucrare, publicată la capătul unei laborioase cariere științifice, Const. Moisil a adunat laolaltă tot materialul cunoscut pînă în 1957, cu privire la metrologia ponderală a orașelor noastre pontice, realizînd astfel un adevărat corpus al ponderilor histriene, callatiene și tomitane¹. Puține sînt monumentele de acest gen, apărute ulterior; ele au fost publicate pe măsura descoperirii lor², întregindu-se în acest mod opera de migală a ilustrului savant. Avînd la îndemînă un instrument de lucru atît de prețios, socotim că se poate încerca astăzi o valorificare mai amplă, multilaterală, a bogatului material ce s-a adunat la dosarul metrologiei ponderale a cetăților grecești de pe litoralul vestic al Mării Negre. În cadrul acestei note, ne vom mărgini pentru moment să atragem atenția asupra unui pond callatian, al cărui studiu va duce, după cum vom vedea, la constatări ce nu sînt lipsite de interes.

Pondul în discuție nu este inedit; a fost publicat de Const. Moisil, în opera sa amintită mai sus³. Descoperit la Mangalia, a fost achiziționat în 1938 de către Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei și poate fi descris astfel:

Av. Cap de Dioscur spre dr.; în fața lui, de jos în sus, Δ A.

Rv. TĒ în cîmpul dr., de jos în sus. Măciucă în poziție verticală; baniță cu trei spice, așezată pe o corabie.

Plumb. Pond rotund, cu mîner prevăzut cu un orificiu pentru atîrnare. Dimensiuni: diametru 51 mm; lungime, cu mîner cu tot, 85 mm. Greutate 210.05 g⁴. Înreg. sub nr. 495 din 30 sept. 1938.

¹ Constantin Moisil, *Ponduri inedite sau pușin cunoscute din Histria, Callatis și Tomi*, în SCN, I, 1957, p. 247—295.

² Constantin Preda, *Ponduri inedite de la Callatis și Histria*, în SCN, I, p. 297—306; idem, *Contributions à l'étude du système pondéral d'Histria*, în *Dacia*, N.S., II, 1958, p. 451—461; H. Nubar, *Un nou pond de la Callatis*, în SCN, II, 1958, p. 367—370; C. Preda, *Cîteva ponduri antice de la Callatis și Tomis*, în SCIV, 15, 1964, 1, p. 53—57.

³ Const. Moisil, *op. cit.*, p. 269, nr. 11 și pl. III, 3 (p. 267).

⁴ *Ibidem*. Autorul indică greutatea de 211 g; la o verificare cu o balanță exactă, am găsit valoarea specificată mai sus.

Din datele expuse, rezultă că pondul nostru reprezintă o pătrime — TE <TAPTH> — dintr-o mină, unitate care, în acest caz, ar fi cîntărit 840 g; este mina babiloneană grea pentru aur ⁵, a cărei prezență este semnalată; pentru prima oară în metrologia callatiană.

Examinînd totalitatea ponderilor de la Callatis, cunoscute pînă în prezent, se constată totuși că unitățile ponderale de origine babiloneană

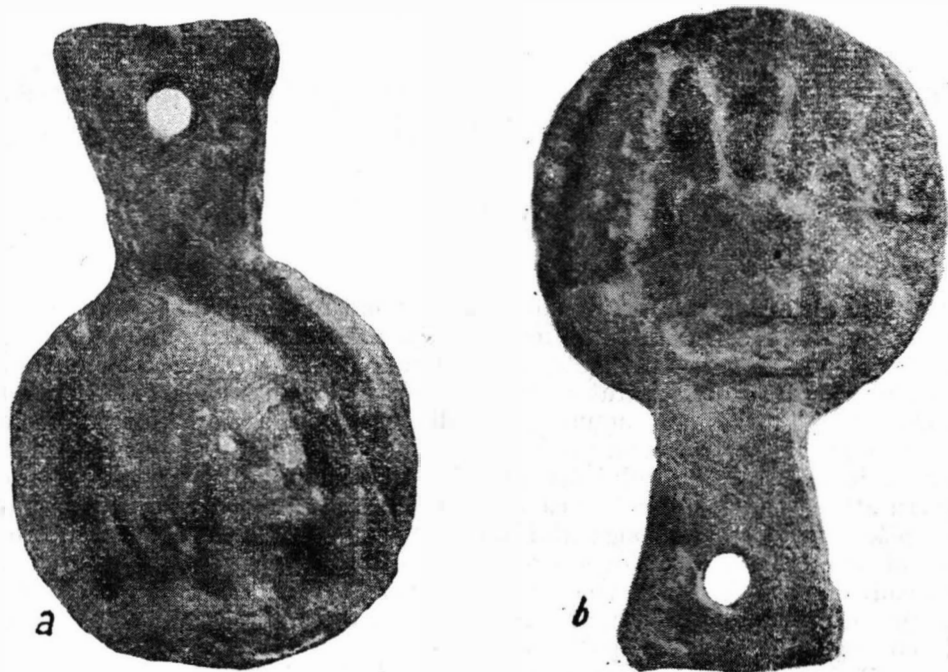

Fig. 1. — Pond al orașului Callatis, de $\frac{1}{4}$ dintr-o mină.

au fost frecvent întrebuintate în acest oraș. În afară de exemplarul descris mai sus, au mai fost publicate următoarele :

— un pond de $\frac{1}{2}$ mină, în greutate de 270 g ⁶, avînd deci ca bază de calcul o unitate de 540 g, apropiată de mina babiloneană ușoară pentru argint, a cărei valoare era de 560 g ⁷;

— nu mai puțin de unsprezece ponduri, în greutate de $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{6}$ și $\frac{1}{8}$ dintr-o mină ⁸, avînd ca bază de calcul unități ponderale cu valori cuprinse între 490,38 și 523,95 g sau, în medie, 510,37 g, deci în sistemul minei babilonene regale ușoare, a cărei greutate era de 504 g ⁹. Tot aici, pot fi cuprinse alte cinci ponduri, de o mină, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ și $\frac{1}{6}$ dintr-o mină ¹⁰, a căror unitate de bază pare a fi o mină ceva mai ușoară, de 480 g.

⁵ Friedrich Hultsch, *Griechische und römische Metrologie*, Berlin, 1882, p. 408.

⁶ Const. Moisil, *op. cit.*, p. 264, nr. 8.

⁷ Fr. Hultsch, *op. cit.*, p. 408.

⁸ Vezi mai jos în anexă clasificarea, pe unități etalon, a ponderilor callatiene.

⁹ Fr. Hultsch, *op. cit.*, p. 398.

¹⁰ Vezi anexa.

Această mină este derivată probabil din unitatea precedentă ¹¹, cu care este în raport de 20 : 21 ;

— ultima categorie cuprinde cinci ponduri, de 1/2, 1/6 și 1/8 dintr-o mină ¹², care au ca bază de calcul mina attică de 436,6 g.

Clasificarea expusă aici este, după părerea noastră, edificatoare. Ea scoate în evidență nu numai originea sistemelor ponderale adoptate de orașul Callatis ¹³, ci și relațiile sale economice cu restul lumii grecești. Mai mult, considerăm că datele metrologice pot servi la o clasificare cronologică a ponderilor respective. Astfel, faptul că dragma histriană arhaică, emisă în jurul anilor 500 î.e.n., avea o greutate teoretică de 8,40 g, deci 1/100 dintr-o mină babiloneană grea pentru aur, în greutate de 840 g¹⁴, ne dă indicații demne de luat în seamă pentru stabilirea vechimii introducerii acestui sistem ponderal, pe litoralul vest-pontic. Abstracție făcând de considerații de ordin stilistic, epigrafice sau arheologice — elemente care ar putea aduce unele precizări pentru datarea ponderurilor, privite ca monumele în sine — ni se pare în afară de orice îndoială faptul că unitățile ponderale babilonene au precedat, la Callatis, pe cele care intră în sistemul attic solonian. Am avea astfel o primă clasificare cronologică a sistemelor ponderale întrebuițate de orașul Callatis în epoca autonomă, cite ne sînt cunoscute pînă astăzi ¹⁵.

ANEXĂ

Clasificarea ponderurilor callatiene, în raport cu unitatea etalon

Nr. crt.	Greutatea în raport cu o mină	Greutatea în grame	Greutatea minei corespunzătoare, în grame	Bibliografie
----------	-------------------------------	--------------------	---	--------------

I. Etalon : mina babiloneană grea pentru aur (greutatea : 840 g)

1	1/4	210,05	840,20	Const. Moisil, <i>SCN</i> , I, 1957, p. 269, nr. 14 (descriș și mai sus)
---	-----	--------	--------	--

II. Etalon : mina babiloneană ușoară pentru argint (greutatea : 560 g)

2	1/2	270,00	540,00	Const. Moisil, <i>loc. cit.</i> , p. 264, nr. 8.
---	-----	--------	--------	--

¹¹ Cf. Fr. Hulstsch, *op. cit.*, p. 397, nota 1 (mină de 475—480 g); p. 375 și nota 3 (mină de 486 g).

¹² Vezi anexa.

¹³ Din motive ușor de înțeles, am lăsat la o parte ponderurile de origine romană, bazate pe libră.

¹⁴ Cf. Octavian Iliescu, *Cel mai vechi sistem monetar adoptat pe teritoriul de azi al României, în Viața economică*, V, 1967, nr. 4 (180) din 27 ian., p. 11.

¹⁵ Nu ne sînt cunoscute spre exemplu ponduri în sistemul eginetic, deși primele emisiuni monetare ale orașului Callatis sînt drahme și subdiviziuni ce se încadrează în acest sistem, după opinia lui Behrendt Pick, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*, I, Berlin, 1899, p. 86.

(Ūrmare)

Nr. crt.	Greutatea în raport cu o mină	Greutatea în grame	Greutatea minei corespunzătoare, în grame	Bibliografie
----------	-------------------------------	--------------------	---	--------------

III. Etalon : mina babiloneană regală ușoară (greutatea : 504 g)

3	1/2	254,33	508,66	Const. Moasil, <i>loc. cit.</i> , p. 260, nr. 2.
4	1/3	174,65	523,95	<i>Ibidem</i> , p. 269, nr. 13.
5	1/3	167,50	502,50	<i>Ibidem</i> p. 270, nr. 20.
6	1/4	128,50	514,20	<i>Ibidem</i> , p. 269, nr. 15.
7	1/4	127,50	510,00	C. Preda, <i>SCIV</i> , 15, 1964, 1, p. 53—55.
8	1/6	86,30	517,80	Const. Moasil, <i>loc. cit.</i> , p. 275, nr. 23.
9	1/6	86,20	517,20	<i>Ibidem</i> , p. 270, nr. 16.
10	1/6	85,00	510,00	<i>Ibidem</i> , p. 270, nr. 21.
11	1/6	81,73	490,38	L. Ruzicka, <i>NZ</i> , 50, 1917, p. 82, nr. 21 ¹ .
12	1/8	64,85	518,80	Const. Moasil, <i>loc. cit.</i> , p. 264, nr. 9.
13	1/8	62,58	500,64	<i>Ibidem</i> , p. 263, nr. 3.

IV. Etalon : mina ușoară, derivată din unitatea precedentă (greutatea : 480 g)

14	1/1	463,00	463,00	Const. Moasil, <i>loc. cit.</i> , p. 264, nr. 10.
15	1/2	241,00	482,00	<i>Ibidem</i> , p. 263, nr. 4.
16	1/3	160,00	480,00	<i>Ibidem</i> , p. 264, nr. 7.
17	1/6	80,66	483,96	<i>Ibidem</i> , p. 264, 269, nr. 11.
18	1/6	75,00	450,00	<i>Ibidem</i> , p. 270, nr. 19.

V. Etalon : mina attică soloniană (greutatea : 436,6 g)

19	1/2	227,00	454,00	II. Nubar, <i>SCN</i> , II, 1958, p. 367—369.
20	1/2	222,00	444,00	C. Preda, <i>SCIV</i> , 15, 1964, 1, p. 55—57.
21	1/6	71,00	426,00	Const. Moasil, <i>loc. cit.</i> , p. 269, nr. 16.
22	1/8	51,50	412,00	<i>Ibidem</i> , p. 269, nr. 12.
23	1/8	50,00	400,00	<i>Ibidem</i> , p. 275, nr. 27 ² .

¹ Const. Moasil, *op. cit.*, p. 275, nr. 22, citind pe R. Netzhammer, in *Revista catolică*, I, 1912, p. 87 și urm., redă greutatea acestui pond rotunjită la valoarea de 82 g.

² Ca rezultat al unor cercetări mai recente, a fost pusă la îndoială autenticitatea pondului callatian de bronz de 1/4 mină, descris de Const. Moasil, *op. cit.*, p. 275, nr. 28.

CONTRIBUTION À L'ÉTUDE DE LA MÉTROLOGIE PONDÉRALE DE LA VILLE DE CALLATIS

RÉSUMÉ

L'auteur examine un poids de Callatis qui représente le quart de mine et pèse 210,05 g ; par conséquent, ce monument se rattache au système de la mine lourde de Babylone, pour l'or, au poids de 840 g. Se basant sur les données métrologiques, l'auteur établit une première clas-

sification des poids employés à Callatis, pendant la période autonome de cette ville : 1° poids d'origine babylonienne, à savoir dans les systèmes des mines suivantes : a. mine lourde pour l'or (poids 840 g) ; b. mine légère pour l'argent (poids 560 g) ; c. mine royale légère (poids 504 g) ; d. mine légère de 480 g, dérivée probablement de l'unité précédente, et 2° poids d'origine attique solonienne, dont l'unité étalon pèse 436,6 g.

L'auteur estime que l'usage des poids d'origine babylonienne est antérieur à l'introduction, à Callatis, de la mine attique solonienne.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Poids de Callatis ; quart de mine.